

особенной части. М., 1985. 9. Советское исправительно-трудовое право. Особенная часть. Рязань. 1987. 10. Мелентьев М.П. Функции и структура советского исправительно-трудового права. Рязань, 1977. 11. Большой толковый словарь иностранных слов: В 3-х т. Ростов-на-Дону; 1995. Т. 3. 12. Советский энциклопедический словарь. М., 1981. 13. Орлов П.И., Шумилин С.Ф., Севостьянов В.П. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными. Уголовно-исполнительное право Украины. Сб. норм. актов. Х., 1993. 14. Анисимков В.М. Управление органами, исполняющими наказания. М., 1989. 15. Указ Президента України № 827/98 від 31.07.98 р. «Про положення про Державний департамент України з питань виконання покарань» // Урядовий кур'єр. 1998. 13 серпня.

Надійшла до редколегії 24.12.99

С.В. Колесников

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Захистити і зберегти дитинство, здорове розумово і морально, фізично і психічно, – означає виявити реальне піклування про охорону генфонду нації, про зміцнення й поповнення інтелектуального потенціалу суспільства.

Та криза, яку переживає сьогодні все наше суспільство, неминуче позначилась й на підростаючому поколінні. Ситуація в дитячому й молодіжному середовищі переважно негативна. Дані соціальної статистики і соціологічних досліджень свідчать, що в період активного реформування суспільства з 1987 до 1997 рр. в Україні народилося майже на 6 млн дітей менше, ніж за попереднє десятиріччя, кількість дітей до 6 років зменшилось на 35%, а у віці до 16 років – на 10%. Спостерігається погіршення здоров'я молоді, зростання дитячої смертності, що викликає не зниженням рівня медичного обслуговування та несприятливою екологічною обстановкою. У зв'язку з відсутністю належного контролю з боку батьків і педагогів за поведінкою дітей, які більшу частину свого вільного часу є бездоглядними, почастишали факти дитячого бродяжництва та втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

За даними проведених досліджень, у сирітських установах виховуються зараз 700 тис. дітей. Майже всі вони мають батьків. Усе частіше дітей залишають у пологових будинках жінки від 14 до 17 років (у

1995 р. – 55 тис.). Після виходу з дитбудинків 30% цих дітей стають божжанами, 20% – злочинцями, 10% закінчують життя самогубством. Доля деяких дітей, які мешкають з батьками, також нелегка. Щороку 500 тис. з них йдуть з сім'ї через агресивні дії батьків. Додому повертаються лише 20%.

За даними МВС України, у 1997 р. було зареєстровано 41811 злочинів, скоєних неповнолітніми або за їх участю, що майже на 7 тис. більше показників 1992 р. (34872). Кількість злочинів, скоєваних впродовж року, на кожні 100 тис. підлітків – жителів України, які досягли віку притягнення до кримінальної відповідальності, дорівнює 2030, в той час як на 100 тис. всього населення припадає 1629 злочинів.

Спостерігається омолодження злочинності: кожне третє кримінальне діяння вчинене дітьми у віці 8–14 років; збільшення кількості неповнолітніх правопорушників, які не мають засобів до існування, – 40% від тих, котрі вчинили злочини.

На сучасному етапі найбільш гостро постали питання виховання повноцінної особистості, проблеми соціальної адаптації, готовності дітей до самостійного життя. Вирішення цих завдань виходить за межі суто педагогічних і вимагає все більшого залучення усього суспільства, державних органів. Охорона життя і здоров'я підростаючого покоління є одним з найважливіших державних завдань.

Визнаючи неповнолітнього людиною, котра має усі права члена суспільства, за ним необхідно визнати і право на захист законом. Багато норм сімейного, житлового, цивільного, трудового й інших галузей права спрямовані на охорону інтересів неповнолітніх. Однак цих заходів недостатньо для захисту нормального процесу формування особистості неповнолітніх, у деяких випадках необхідні кримінально-правові засоби захисту.

Проблема кримінально-правової охорони неповнолітніх нерозривно пов'язана з становищем особи у суспільстві. Не з'ясувавши становище людини у суспільстві, неможливо усвідомити проблему охорони і, зокрема, кримінально-правової охорони особистості неповнолітніх, їх прав та інтересів.

Під кримінально-правовий захист життя і здоров'я неповнолітнього береться незалежно від того, носієм яких суспільних відносин він є.

Кримінальне право однаково охороняє життя і найактивніших особистостей – учасників і носіїв суспільних відносин, і новонароджених, які несуть у собі лише потенційну можливість набути рис особистості у процесі їх майбутньої соціалізації. Захищаючи особистість і права неповнолітнього, кримінальне законодавство тим самим здійснює безпосередній вплив на правове становище особи неповнолітнього у суспільстві, сприяє зміцненню її фактичного становища, гарантує процес нормального формування особистості. У цьому полягає нерозривний зв'язок проблеми охорони інтересів неповнолітніх з їх фактичним і правовим становищем у суспільстві.

У діючому Кримінальному кодексі України існує ряд статей, які містять склади злочинів, що посягають на процес формування особистості неповнолітнього. Такими є, наприклад, ст.114 КК «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст.115 КК «Зловживання опікунськими правами та залишення підопічних дітей без нагляду і допомоги», ст.121 КК «Розбещення неповнолітніх», а також ст.208 КК «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», ст.208¹ КК «Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння» та ін. Примітним залишається той факт, що згадані статті знаходяться в різних главах КК: у главі 3 «Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи» та главі 10 «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я». Оскільки глави Особливої частини КК формуються, виходячи з єдиного родового об'єкту, то зазначені вище склади злочинів повинні мати різні охоронювані родові об'єкти посягань.

Але в теорії кримінального права в окремих випадках безпосереднім об'єктом зазначених діянь визнається нормальний розвиток неповнолітніх, хоча автори, як правило, не заперечують законодавчу класифікацію цих злочинів. Деякі спеціалісти в галузі кримінального права висловлюються за необхідність закріплення в КК самостійної глави злочинів щодо неповнолітніх [1, с.6; 2, с.20]. Вони вважають правовою підставою для створення окремої глави Особливої частини КК єдність родового об'єкту посягань, а саме: виховання, права, інтереси і фізичний розвиток особи неповнолітніх.

Ця думка видається нам правильною, хоча її не поділяють багато криміналістів і вона не узгоджується з прийнятою в КК системою кла-

сифікації розглядуваних складів злочинів. Для обґрунтування цього погляду доцільно спочатку звернутися до проблеми безпосередніх об'єктів вказаних злочинів, а потім до поняття їх родового об'єкту.

У теорії кримінального права і законодавчій практиці критерієм поділу норм Особливої частини на глави слугує родовий об'єкт посягань, тобто частина загального об'єкту, що являє собою групу однорідних, споріднених суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. На думку Б.С.Нікіфорова, «групування матеріалу Особливої частини передбачає в кожній групі не лише певного носія забезпечених законом інтересів, але й певну якісну однорідність самих цих інтересів» [3, с.52].

Вказані ознаки властиві й розглядуваній нами групі злочинів. Підставою для їх об'єднання в одну групу можуть послужити якісна однорідність охоронюваних інтересів та наявність певного носія забезпечених законом інтересів.

Якісна однорідність інтересів, що охороняються, виражається в тому, що безпосереднім об'єктом названих злочинів є різні аспекти духовного і фізичного розвитку неповнолітнього. Так, наприклад, М.І. Трофімов виділяє наступні безпосередні об'єкти розглядуваних злочинів:

а) нормальний розвиток світогляду, оскільки втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність негативно впливає на формування його світогляду;

б) нормальний моральний і фізичний розвиток, оскільки втягування неповнолітніх у злочинну діяльність є по суті залученням їх до аморальної поведінки, а доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, окрім того, небезпечно для тілесного (фізичного) розвитку дітей;

в) нормальний статевий розвиток, оскільки розбещення неповнолітніх завдає шкоди як фізіологічному, так і соціально-психологічному процесу статевого дозрівання;

г) нормальний інтелектуальний розвиток» [2, с.45].

Другою підставою для об'єднання злочинів неповнолітніх в одну групу є наявність певного носія забезпечених законом інтересів. Багато з розглядуваних діянь визнаються злочинними лише остільки, оскільки спрямовані проти неповнолітніх. Так, ненасильницьке здійснення розпутних дій щодо дорослого чи доведення дорослого до стану сп'яніння

не є злочинними. Значить, неповнолітній у вказаних випадках виступає не лише визначеним, а й єдиним носієм забезпечених законом інтересів.

Ця якісна однорідність інтересів, що охороняються законом, і наявність певного самостійного носія даних інтересів дають підстави об'єднати проаналізовані злочини у відповідну самостійну групу. Ці дві підстави допомагають відмежувати розглядувані злочини від інших, подібних до них. Не можуть бути віднесеними до даної групи, наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень неповнолітньому, вбивство неповнолітнього, залишення дітей у небезпеці, образа, наклеп та інші подібні дії. Об'єктом перерахованих злочинів є життя, здоров'я і свобода, честь та гідність особи, а не інтереси її правильного духовного і фізичного розвитку. Причому, носієм забезпечених законом інтересів можуть бути будь-які особи, оскільки кримінальне право рівною мірою охороняє життя, здоров'я, честь і гідність дорослої людини та дитини.

Із єдності родового об'єкта аналізованої групи злочинів витікає й якісна однорідність їх зовнішніх ознак. Зовнішній бік цих діянь виражається у залученні неповнолітніх до діяльності, шкідливої для їх духовного і фізичного розвитку. Звідси можна встановити момент закінчення будь-якого із злочинів даної групи. Кожен з них вважається закінченим з моменту вчинення діяння і незалежний від завданої об'єктові посягання шкоди. Для закінчення складу цих злочинів не вимагається настання шкідливих наслідків. Якщо фіксуються фактичні наслідки, то їх враховують при визначенні винному конкретної міри покарання, але вони не впливають на кваліфікацію.

З вищевикладеного можна зробити висновок про непослідовність позиції чинного КК, коли законодавець, передбачаючи однорідні діяння, розсосереджує їх у різних главах Особливої частини. Бажаним є суворе групування їх за характером родового об'єкта посягання, котрим є нормальний духовний і фізичний розвиток неповнолітніх.

У цьому зв'язку певний інтерес становить законодавча практика зарубіжних країн. Так, кримінальні кодекси Болгарії, Угорщини, Німеччини, Польщі мають самостійні розділи злочинів проти сім'ї і молоді. УКК Російської Федерації, що набрав чинності з 1 січня 1997 р., відповідні норми виділені у самостійну 20 главу, що називається «Злочини проти сім'ї і неповнолітніх». До цієї глави входять такі статті: ст.150

«Втягнення неповнолітнього у здійснення злочину», ст.151 «Втягнення неповнолітнього у здійснення антисуспільних діянь», ст.152 «Торгівля неповнолітніми», ст.153 «Незаконне усиновлення (удочеріння)», ст.155 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)», ст.156 «Невиконання обов'язків по вихованню неповнолітнього», ст.157 «Злісне ухилення від сплати коштів на утримання дітей або недієдатних батьків».

Пропозиція про доцільність закріплення в КК самостійної глави злочинів проти сім'ї і дітей викликана й формальними міркуваннями. Цього вимагають інтереси послідовної, науково обгрунтованої класифікації матеріалів Особливої частини КК з родового об'єкта. Вважаємо доцільним виділення в КК окремої глави, присвяченої кримінально-правовій охороні особистості неповнолітніх. Такий підхід відповідає міжнародно-правовим угодам у галузі охорони прав підростаючого покоління.

Список літератури:

1. Примаченок А.А. Борьба с вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1969. 2. Трофимов Н.И. Уголовно-правовая охрана духовного и физического развития несовершеннолетних. Дисс. ... д-ра юрид. наук. Иркутск, 1979. 3. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. М., 1960.

Надійшла до редколегії 15.02.99

Т.В. Сараскіна

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА МИТНОЮ СЛУЖБООЮ

Неприспосованість суспільства до радикальних змін, викликаних економічними реформами, проблеми та колізії законодавства, деформація системи економічних відносин спричинили негативну тенденцію тінізації економіки в нашій державі.

Для діяльної боротьби з цим явищем в Україні створені спеціальні контролюючі органи, які, незважаючи на різновідомчу підпорядкованість, налагоджують співпрацю по спільних проблемах.

Розглянемо деякі питання організації взаємодії податкової міліції з ОВС та митною службою при виконанні покладених на них завдань, пов'язаних із захистом економічних інтересів держави.